

ז' מנחם אב תש"ע לפ"ק

ב"ה, יום

סיכום בענין חשש תולעים בדגים

בענין תולעי "אניסאקיס" המצויין בכמה מינים שבדגי ים הריני לסדר את הדברים כדלהלן.

א. בגמרא (חולין ס"ז ע"ב) איתא דתולעים הנמצאים בקיבה ודקין אמרינן דמעלמא אתי ואסורין משום שרץ המים.

ב. וכן מבואר שם דיש תולעים הנכנסים מעלמא דרך אוזנו או חוטמו של הדג.

ג. אמנם תולעים שידוע שגדלו מבשר הדג ולא באו מעלמא מותרין.

ד. תולעים הנמצאים בבשר הדג ואין ידוע אם באו מעלמא או שגדלו מבשר הדג, יש הרבה ראשונים שחוששין שהתולעים באו מעלמא כמ"ש בשו"ת בית אפרים (יו"ד סי' כ"ה), אמנם בשו"ע (יו"ד סי' פ"ד סט"ז) פסק בסתמא דתולעים הנמצאים בבשר הדג מותרים.

ה. וכל זה מסתמא, אבל היכא דידוע לנו שהתולעים באו מעלמא ונכנסו לבשר, הדבר פשוט דלכו"ע אסורים.

ו. הראשונים שכתבו להתיר תולעים הנמצאים בבשר ביארו שהם "ודאיי" מיניה קא רבי, ונראה שלא חידשו מעצמם איזה סברא לחלק בין נמצא תולעים בכבד דחיישינן דעייל דרך אוסייה, לנמצא תולעים בבשר דלא חיישינן דעייל מעלמא, אלא הוכיחו מהסוגיא דבתחילה רצו לומר דקוקיאני שרי דאי מעלמא אתי דרך אכילה הוי ליה לאישתכוחי בבית הרעי, ולמסקנא אסרו משום דעייל דרך אוסייה, אבל בבשר עדיין נשאר ההוכחה דמיניה קרבי, וצ"ב למה הוא ודאי דמיניה קרבי ולא חששו שמא בא מבחוץ לפניו וניקב ונכנס לתוך הבשר [וכמ"ש בעל התרומה וסיעתו], וי"ל בכמה אופנים.

א. עפ"י מ"ש בשו"ת בית אפרים כיון שאין רואים נקב בבשר מתוך החלל עד מקום התולע ע"כ ודאי דמיניה קרבי, ולפי"ז בתולעת דקה מאד שלפי הנסיון קשה מאד לראות נקב בבשר הרך לא הוי ודאי דמיניה קרבי, וכל היכא דלא הוי ודאי דמיניה קרבי לא התירו.

ב. אפשר לומר דתולעת אין דרכה לנקב, וע"כ לא מסתבר שניקבה ונכנסה לבשר, ולפי"ז תולעת שידוע שדרכה לנקב אין להתיר בנמצא בבשר, דלא הוי ודאי דמיניה קרבי.

ג. אפשר לומר דהראשונים הבינו במ"ש רב אשי דאי מעלמא אתי לישתכחי דרך בית הרעי, דהיינו דאי אתי מעלמא דרך אכילה א"כ צריך למצא "גם" בכלי העיכול, ומדרגילין למצא קוקיאני רק בכבד וכה"ג ואין רגילין למצא קוקיאני גם בכלי העיכול, הוי הוכחה דמיניה קרבי, ואף שדחו בגמרא קושיא זו, היינו בקוקיאני שנמצאים במקום שיכול לבא דרך אוסייה, וע"כ אין הוכחה ממה שאין מוצאים גם דרך בית הרעי, אבל בתוך הבשר שאין דרכו לבא דרך אוסייה שרי, ולפי"ז היכא דיש גם בבית הרעי תולעים, בזה חיישינן שבא מבית הרעי לתוך הבשר, ולפי"ז מה שהתירו הראשונים תולעים שנמצאו בבשר משום דודאי מיניה קרבי היינו דווקא היכא דנמצאו בבשר בלבד, אבל אם נמצאו אותן תולעים גם בבני מעיים אסורים, דיש לחוש דאתי מבני מעים. [ואף אם ירצה אחד להמציא סברות אחרות למה כתבו הראשונים שתולעים שבבשר ודאי מיניה קרבי, מ"מ כיון דליכא הוכחה ברורה לטעמו מידי ספיקא לא נפקא].

ז. הדבר ברור דהגמרא לא איירי בתולעי "אניסאקיס", דבגמרא איתא קוקיאני הנמצא בכבד ואינו בבית הרעי, ואילו אניסאקיס נמצא גם בבית הרעי, וכן דרנא דכוורי פירשו רש"י והראשונים שהם תולעים הנמצאים בין עור לבשר, ואילו תולעי אניסאקיס אינם נמצאים בין עור לבשר, ומ"מ יש לדון ממה שבשו"ע סתם תולעים שנמצאו בבשר מותרים, האם תולעי אניסאקיס בכלל, או דע"כ השו"ע לא איירי מזה כמו שיבואר להלן.

ח. בתולעי "אניסאקיס" הנמצאים בדגים, רגילים למצוא אותן תולעים הן בכלי העיכול והן בחלל הדגים והן בבשר הדגים, והנה תולעים הנמצאים בכלי העיכול אסורים משום דאמרינן דאתי מעלמא דרך אכילתו, ותולעים שבחלל הדגים אמרינן דאתי מעלמא דרך אוסייה ואסורין, אמנם תולעים שנמצאו בבשר יש לדון האם ע"ז כתבו הרשב"א וסיעתו שהם "ודאיי" מיניה קרבי, ונראה דע"פ מ"ש לעיל ג' טעמים למה הוי ודאי דמיניה קרבי, בתולעי אניסאקיס

לא שייך לומר כן, א. הם דקין מאד וכמעט לא שייך שיהא ניכר נקב עד מקום התולע, ב. תולעי אניסאקיס דרכן לנקב, וידוע שכל הרופאים מזהירים שלא יאכל אדם דגים כשיש חשש תולעי אניסאקיס חיים, דהם נכנסים למעי האדם ועושים נקב, ואלפי אנשים מתו מזה, ג. כיון שנמצאו תולעים אלו "גם" בכלי העיכול, ע"ז לא כתבו הראשונים דהתולעים הנמצאים בבשר "ודאי" דמיניה קרבי, דיש לחוש שבאו מכלי העיכול לתוך הבשר.

ט. בנוסף לכך, בתולעי אניסאקיס הנמצאים בבשר הדג יש הרבה הוכחות שהן אותן התולעים שבאו מעלמא ולא מיניה קא רבו, א. נראה לעין כל שהתולעים הנמצאים בבשר הן אותן התולעים הנמצאים בדקין, וכיון שהתולעים בכלי העיכול מבואר בגמרא דמעלמא אתו ואסורים, א"כ גם תולעים הנמצאים בבשר רגלים לדבר שבאו משם, ב. דווקא בים שיש סרטנים שהם דגים קטנים טמאים שיש בתוכם תולעים אלו, והדגים הגדולים בולעים אותן, יש בבשרן תולעים אלו, ואילו במקומות שמגדלים דגים בבריכות שאין שם סרטנים אין מוצאין תולעים אלו בבשר, ואף במקומות שמגדלים בים בתוך רשתות צפופות שאין הסרטנים יכולים להכנס לא שכיח כלל תולעים אלו בבשר, ולא בבני מעיים, ג. הבד"ץ ירושלים פרסמו דבדג "הערינג" סמוך לקיבה וכלי העיכול שכיח תולעים בבשר, ואילו בחלקים שהם רחוקים מכלי העיכול לא שכיח תולעים בבשר, ולפי"ז איכא רגלים לדבר טובא שתולעים שבבשר באים מכלי העיכול, ד. לפי דברי המשגיחים של הבד"ץ ירושלים ושאר משגיחי כשרות אינו נמצא שיהיו תולעים רק בבשר ולא יהיו בבני מעיים, ואילו תולעים אלו מתהוים בבשר למה אינו נמצא שימצאו אותן תולעים רק בבשר, ועוד כמה וכמה הוכחות, נמצא דיש כאן קרוב לודאי שתולעים אלו אתי מעלמא ואסורים.

י. יש הטוענים שהתולעי אניסאקיס נכנסים לבשר רק אחרי מות הדג אם לא מנקים מיד, וקודם לזה אינם נמצאים בבשר, ומקומות שמנקים מיד שכיח פחות תולעים בבשר, ולפי"ז בודאי לא דברו הראשונים להתיר ככה"ג תולעים הנמצאים בבשר.

יא. יש הרוצים להתיר תולעים אלו אפילו ידוע שבאו מעלמא, משום שסומכין על מה שאומרים חכמי הטבע שהיה קטן מאד כשהיה בים ולא היה ניכר לעין, ואח"כ בולעים אותם הסרטנים שהם דגים קטנים טמאים או שאר דגים, ובתוך מעיהם מתגדלים התולעים, וידוע מה שכתבו האחרונים דשרץ קטן שאינו נראה לעין אדם לא אסרה תורה, ונמצא דכשהיה במים לא חל עליו עדיין איסור שרץ המים, ורק בתוך מעיהם של הסרטנים והדגים מתגדלים עד שנראה לעין אדם, ובתוך הדגים אינו יכול לחול עליהם איסור שרץ המים, עכ"ד, אמנם קשה לסמוך ע"ז מאחר דבגמרא מבואר רק היתר של מיניה קא רבי, ואין היתר כשבא מעלמא, ואין בכוחינו למצוא היתרים מה שאינו מבואר בגמרא ופוסקים, ואף בסברות של חכמי הש"ס כתבו כמה פעמים וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, [עיי"ן ת"ה סי' נ"ז אף שכתב דמאד היה כנגד סברת הלב לאסור בנידון שלו, מ"מ למעשה כתב דאין להתיר בלא ראייה ברורה], ומלבד שיש לפקפק בסברות אלו הן מצד המציאות דמאן יימר דאפשר לסמוך על דבריהם שהוא קטן כ"כ שאינו נראה לעין, וגם אין ידוע אם מה שהם קורין גודל מיקרוסקופי שוה למה שכתבו הפוסקים להתיר כשאינו נראה לעין, והן מצד הדין יש לפקפק בהיתר זה, דכיון שעתה הוא נראה, יש לדון בזה כדהשתא, ומה שהתירו הפוסקים היינו רק כשאוכלים כשהוא קטן, והיינו טעמא משום דלא ניתנה תורה למלאכי השרת, אבל בפועל שרץ המים מיקרי, ולאחר שנתגדל ונראה לעין אדם חל עליו איסור שרץ המים אפילו בתוך הדג, וכ"ד מרן הגר"ש וואזנר שליט"א ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א, [וקצת ראייה יש מדברי הפלתי, דהנה בשו"ע יו"ד סי' פ"ד ס"ו פסק דתולעים שמתהוים בפירות במחובר ולא ריחשו מותרים, וע"כ תולעים הנמצאים בפולין שהתולעים במקום צר ואינם יכולים לרחוש לא מיקרי שרץ השורץ על הארץ, והש"ך חולק, וכתב הפלתי ס"ק ה' כהש"ך וביאר הטעם לאסור לכו"ע וז"ל, התולע מתחילה מתהווה בתכלית הקטנות עד ממש "אין עין שולט בו" כו' וא"כ היה לתולע מקום שיכול לרחוש במקצת ולזוז כל שהוא, ואח"כ כשנתגדל מילא כל מקום הפרי ומקום צר, ע"כ, משמע מלשונו דאף דהרחישה היא בזמן שאין העין שולטת בו לא אמרינן שעדיין אין עליו שם תולע, והיינו כיון שעתה הוא גדול כמ"ש לעיל, ואכ"מ].

היוצא מכל הנ"ל דתולעי "אניסאקיס" אסורים באכילה, לא מיבעיא אלו שנמצאים בבני מעיים, דאמרינן דמעלמא אתו כמבואר בשו"ע, אלא אפילו הנמצאים בבשר אסרינן דאמרינן דמעלמא אתו, וכבר הרחיב בזה מרן פוסק הדור מו"ר הגר"ש וואזנר שליט"א בספרו שבט הלוי ח"ד סי' פ"ג ושנה דבריו בח"ז סי' קכ"ז או"ק ג'.